

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٠٥٢٢١

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

عنوان

رژیم حقوقی چک تضمین شده

کتابخانه اطلاعات آرکایو ملی ایران
تبریز

استاد راهنما:

دکتر ربیعا اسکینی

۱۳۸۷ / ۱۲ / ۲۵

استاد مشاور:

دکتر نجادعلی الماسی

نگارنده:

شیرزاد حیدری شهباز

۱۳۷۹

۱۵۵۲۲۱

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول - کلیات	۲
بخش اول: معنای لغوی و اصطلاحی، تعریف، تاریخچه و فایده اقتصادی چک	۴
مبحث اول: معنای لغوی و اصطلاحی چک	۴
مبحث دوم: تاریخچه و دورنمای قانونگذاری چک	۵
مبحث سوم: نقش اقتصادی چک	۱۴
مبحث چهارم: تعریف و مصادیق چک	۱۷
الف) تعریف	۱۷
ب) چک عادی	۱۷
ج) چک تضمین شده بانک ملی (قانون سال ۱۳۳۷)	۱۹
د) چک تضمین شده قانون صدور چک (اصلاحی ۱۳۷۲/۸/۲۳)	۲۴
ه) چک بعنوان تضمین	۲۶
و) چک تأیید شده	۲۷
بخش دوم: ماهیت حقوقی چک تضمین شده	۲۸
مبحث اول: نظریه قراردادی	۳۰
مبحث دوم: نظریه ایجاد تعهد	۳۱
مبحث سوم: نظریه ترکیبی یا التقاطی	۳۲
الف) مرحله امضاء چک	۳۲
ب) مرحله صدور	۳۲

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳۳	گفتار اول: انتقال طلب
۳۴	الف - وجوه اشتراک
۳۵	ب) وجوه افتراق
۳۹	گفتار دوم: حواله
۴۶	گفتار سوم: وکالت (چک بمنزله وکالت در پرداخت)
۴۹	گفتار چهارم: انتقال دین
۵۰	گفتار پنجم: شرط به نفع ثالث
۵۳	گفتار ششم: تبدیل تعهد
۵۵	گفتار هفتم: دستور پرداخت
۵۹	گفتار هشتم: چک در حکم اسناد لازم الاجراء
۶۵	فصل دوم - مقایسه چک تضمین شده با سایر اسناد تجاری
۶۶	بخش اول: چک تضمین شده و برات
۸۰	بخش دوم: چک تضمین شده و سفته
۸۵	بخش سوم: چک تضمین شده و چک عادی
۸۸	بخش چهارم: چک تضمین شده و چک تایید شده
۹۰	بخش پنجم: چک تضمین شده و اسناد در وجه حامل
۹۲	بخش ششم: چک تضمین شده و چک مسافرتی
۱۰۰	بخش هفتم: مقایسه چک تضمین شده و اسکناس

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۰۷.....	فصل سوم: ایجاد.....
۱۰۷.....	بخش اول: شرایط شکلی چک.....
۱۰۷.....	مبحث اول: مندرجات الزامی.....
۱۰۸.....	الف) قید کلمه چک.....
۱۰۸.....	ب) قید محل صدور چک.....
۱۰۹.....	ج) تاریخ صدور.....
۱۱۰.....	د) ذکر نام محال علیه.....
۱۱۱.....	ه) تعیین محل پرداخت.....
۱۱۴.....	و) دستور پرداخت بدون قید و شرط.....
۱۱۵.....	ز) قید مبلغی که باید پرداخت شود.....
۱۱۶.....	ک) امضای صادر کننده.....
۱۱۸.....	ل) شماره گذاری در مورد تعدد نسخ.....
۱۱۹.....	مبحث دوم - مندرجات اختیاری.....
۱۲۱.....	گفتار اول: شرط محل چک.....
۱۲۱.....	الف) تعریف محل.....
۱۲۳.....	ب) ضرورت وجود محل چک.....
۱۲۴.....	ج) قابلیت دخل و تصرف در محل.....
۱۲۶.....	د) قابلیت انتقال محل.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳۲	گفتار دوم: ضمانت اجرای صدور چک بلامحل
۱۳۲	الف) ضمانت اجرای جزائی
۱۳۲	اول) چک قابل تعقیب جزائی
۱۳۳	۱- صدور چک بلامحل
۱۳۴	۲- برداشت وجه چک از حساب، پس از صدور
۱۳۴	۳- دستور عدم پرداخت وجه چک
۱۳۵	دوم: شرایط شکلی تعقیب و طرق رسیدگی به شکایت کیفری
۱۳۶	ب) ضمانت اجرای مدنی
۱۳۷	اول: صدور اجرائیه
۱۳۷	دوم: اقامه دعوی مدنی
۱۳۹	الزامات صدور چک
۱۳۹	بخش دوم: الزامات مربوط به اشخاص ذینفع
۱۳۹	مبحث اول: شرایط مربوط به صادر کننده
۱۴۱	گفتار اول: رضایت
۱۴۴	گفتار دوم: اهلیت
۱۴۵	گفتار سوم: جهت صدور
۱۴۷	گفتار چهارم: اثر فوت صادر کننده
۱۴۸	گفتار پنجم: اثر حجر صادر کننده

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۴۸	گفتار ششم: اثر ورشکستگی صادر کننده
۱۴۹	گفتار هفتم: اثر اقدامات طلبکاران صادر کننده
۱۵۰	مبحث دوم: شرایط مربوط به محال علیه
۱۵۱	مبحث سوم: شرایط مربوط به دارنده
۱۵۶	فصل چهارم - گردش چک
۱۵۶	بخش اول: ظهر نویسی
۱۵۷	مبحث اول: شرایط شکلی ظهر نویسی
۱۵۸	گفتار اول: امضای ظهر نویس
۱۵۸	گفتار دوم: قید نام منتقل الیه
۱۶۰	گفتار سوم: تاریخ ظهر نویسی
۱۶۰	گفتار چهارم: مندرجات اختیاری ظهر نویسی
۱۶۱	مبحث دوم: شرایط ماهوی ظهر نویسی
۱۶۲	گفتار اول: آثار ظهر نویسی
۱۶۲	الف) انتقال حقوق ناشی از چک تضمین شده
۱۶۳	اول: انتقال حقوق اصلی ناشی از چک تضمین شده
۱۶۴	دوم: انتقال تضمینهای چک تضمین شده
۱۶۵	ب) بقای مسئولیت ظهر نویسی
۱۶۵	ج) حدود و وسعت مسئولیت ظهر نویس
۱۷۰	بخش دوم: ضمانت

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۷۰	مبحث اول: تعریف و شکل ضمانت.....
۱۷۰	گفتار اول: ضمانت در ورقه چک.....
۱۷۱	گفتار دوم: ضمانت به موجب سند جداگانه.....
۱۷۲	مبحث دوم: شرایط ماهوی ضمانت.....
۱۷۳	مبحث سوم: آثار ضمانت.....
۱۷۴	گفتار اول: تعهد ضامن در مقابل دارنده.....
۱۷۶	گفتار دوم: تعهد مضمون عنه.....
۱۷۷	گفتار سوم: تعهد مضمون عنه در مقابل ضامن.....
	گفتار چهارم: عدم تأثیر فوت، حجر و ورشکستگی صادر کننده و بلااثر بودن اقدامات طلبکاران.....
۱۷۷
۱۷۸	بخش سوم: پرداخت چک.....
۱۷۸	مبحث اول: شرایط پرداخت.....
۱۷۸	گفتار اول: تکالیف دارنده در ارائه چک.....
۱۸۰	گفتار دوم: تکالیف بانک.....
۱۸۱	مبحث دوم: آثار و نتایج عدم پرداخت.....
۱۸۱	گفتار اول: شرایط مسئولیت مسئولان چک.....
۱۸۳	گفتار دوم: حدود حق رجوع دارنده به مسئولان.....
۱۸۶	ضمیمه.....
۲۰۷	منابع و مأخذ.....

فصل اول

مقدمه

روابط تجاری و معاملات رایج در میان مردم ایران تا کمتر از یک قرن قبل بر اساس احکام فقهی انجام می شد پیدایش اوراق بهادار خصوصاً اسناد تجاری اولین پدیده ای بود که با مقررات مدنی در چالش بود. اولین قانونی که در ایران راجع به امور تجاری تصویب شده قانون قبول و نکول بروات تجاری است و اگر چه قانونگذار سعی نمود برات را با عقد حواله منطبق نماید ولی واقعیت این است که با اصلاح قانون مذکور سرانجام برات به صورت تاسیس جدید شکل گرفت. بعداً چک و مقررات آن با تدوین قانون تجارت بعنوان نهادی نونهال و پیوند خورده با حقوق غرب پا به عرصه زندگی گذاشت سالها مقررات قانون تجارت بر این سند حاکم بوده و لیکن از حیث مسائل ماهوی تغییر چندانی ننموده است اما و علیرغم ثابت بودن مقررات قانون تجارت قانون صدور چک دچار تغییرات عمده ای شده است در سالهای بعد و همراه با شتاب تجارت و نیاز روز افزون تجار در امور تجاری اسناد دیگری پا به عرصه وجود گذاشته که چهره چک را دگرگون کرده است. قانون چکهای تضمین شده بمنظور کاهش پول در گردش، تسهیل انجام معاملات و جبران کسری بودجه بموجب لایحه چکهای تضمین شده مصوب ۱۳۳۶/۷/۱۹ و سپس برابر قانون چکهای تضمین شده مصوب ۱۳۳۷ به جریان افتاد این نوع چک که در حقوق خارجی به چک تایید شده معروف است در حقوق بعضی کشورها مانند فرانسه و ایالات متحده آمریکا پیش بینی شده است.

قانون ۱۳۳۷ چکهای تضمین شده که در مجموع ۵ ماده دارد در ماده یک خود مقرر می دارد : « به بانک ملی ایران اجازه داده می شود که به تقاضای مشتریان چکهایی به نام چکهای تضمین شده که پرداخت وجه آنها از طرف بانک تعهد شده باشد در دسترس صاحبان حساب بگذارد ». نظر به اینکه رژیم حقوقی حاکم بر اینگونه اسناد مبهم و ناشناخته بود و از آنجا که امکان صدور چک تضمین شده به صورت حامل وجود داشته و در بسیاری از معاملات کلان نیز به جای استفاده از پول از این چک استفاده می شد و در حقیقت به رقیب جدی پول تبدیل شده بود رویه قضایی ایران در باب تعیین ماهیت آن و اینکه این سند بلیط بانک شناخته می شد یا اسکناس دچار تشتت شد . صدور اینگونه چکها توسط بانک ملی ایران ادامه داشت تا اینکه قانونگذار در تغییرات قانون صدور چک در سال ۱۳۷۲ تحت عنوان چکهای تضمین شده بند سوم را به ماده یک قانون مذکور افزود . چنانکه در مقایسه چک تایید شده موضوع همان قانون و مقایسه آن با چک تضمین شده خواهیم دید این نوع چک در حقیقت یک چک بانکی است نه چکی که بانک آن را تضمین می کند .

با عنایت به مراتب مذکور و تحولات اینگونه اسناد همچنین شباهت چک تایید شده به آن و اینکه مقررات قانون صدور چکهای تضمین شده مقررات خاصی را پیش بینی نموده است که بعضاً خروج از قواعد کلی می باشد در صدد هستیم ضمن مقایسه این سند با چک تایید شده ، چک عادی و سایر اسناد عادی و تجاری به بررسی ماهیت حقوقی آن ، شرایط صدور آن ، محل آن و امکان مداخله قهری و ارادی صادر کننده و

بانک ، قابلیت نقل و انتقال آن ، اثر ورشکستگی و اقدامات طلبکاران ، ظهرنویسی و گردش آن ، ضمانت و پرداخت آن ، تکالیف بانک و شرایط مسولیت مسولان چک و حدود حق رجوع دارنده به بانک و صادر کننده بپردازیم .

فصل اول - کلیات

در دنیای امروز بعد از پول، چک رایج‌ترین وسیله پرداخت است و در کشورهای متریقی بعنوان پول تحریری^(۱) اهمیت فوق‌العاده‌ای کسب کرده است. سیاستهای پولی و اقتصادی دولتها ایجاب مینماید در مواقع بحرانی و کمبود نقدینگی با اتخاذ سیاستهای انقباضی، پولهای سرگردان بنحوی در خزانه دولت جمع‌آوری گردد. اجرای این سیاستها مستلزم صدور اوراق تعهدآور و سایر طرق بانکی است تا با جایگزینی وسیله‌ای که از اقبال عامه برخوردار باشد این اهداف حاصل شود. در همین راستا در سال ۱۳۳۱ که دولت با کسر بودجه شدید مواجه بود بموجب لایحه قانونی مصوب ۱۹ تیرماه ۱۳۳۱ به بانک ملی ایران اجازه داده شد که به تقاضای مشتریان چکهائی بنام چکههای تضمین شده که پرداخت وجه آنها از طرف بانک تعهد شده باشد در دسترس صاحبان حساب بگذارد.^(۲)

با همه اقبالی که چک پیدا کرده است اگر قوانین تجاری و اداری و جزائی یک کشور بتوانند برای چک آن اعتباری را که پول رایج دارد ایجاد کنند، مسلماً این دو وسیله پرداخت جای خود را عوض کرده و چک بعنوان بهترین، مطمئن‌ترین و رایج‌ترین وسیله پرداخت یا مبادله در خواهد آمد. حجم گردش و انتقال چک، بخصوص چکههای تضمین شده و قدرت اجرائی آن و عملیات بانکها شاهد این مدعاست که علیرغم رواج اجباری پول و اختیار فروشندگان و مردم در پذیرش این اسناد اعتبار بالای اسناد مذکور موجب جایگزینی آن در معاملات روزمره بجای پول شده است.

در این فصل با نگاه کلی به مسائل چک و تعریف آن و بررسی تاریخچه پیدایش چک به مقایسه

۱- "پول تحریری به چک و هرگونه وسیله انتقال نقدینه یا اعتبار اشخاص در بانکها از حسابی به حساب دیگر اطلاق می‌شود."

دکتر منوچهر زندی حقیقی، پول و بانک، ص ۴۶ انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۴۵.

۲- دکتر منصور راستین، حقوق بازرگانی، ص ۳۳۶ انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم ۱۳۵۱

چک تضمین شده با سایر اسناد بانکی و تجاری میپردازیم آنگاه در سایر فصول با در نظر گرفتن ویژگیهای چک تضمین شده به نحوه ایجاد و گردش آن و نظریات حقوقی ابراز شده خواهیم پرداخت.

بخش اول: معنای لغوی و اصطلاحی، تعریف، تاریخچه و فایده اقتصادی چک

مبحث اول: معنای لغوی و اصطلاحی چک

«چک به کسر «چ» و به سکون «کاف» کلمه‌ای فارسی است، بمعنی نوشته‌ای که بوسیله آن از

پولی که در بانک دارند مبلغی دریافت داشته یا به کسی دیگر حواله دهند»^(۱)

سایر فرهنگ نویسان با تغییر اعراب حروف چک - چَک را به فتح اول و سکون ثانی به

معانی^(۲) برات و وظیفه و برات مواجب، بیعانه، حواله، حجت، منشور و قباله خانه و باغ و مشدّد

بودن آن و به صورت صَک مفرد صَکوک و صکاک به نوشته‌ای که ضمن آن نویسنده اقرار به مال یا

به چیز دیگری مینماید تعبیر نموده‌اند.^(۳)

آقای دکتر محمد جعفر جعفری لنگرودی معتقد است^(۴): چک شیک، صَک، الحواله المصر فیه

به عربی در فارسی مطلق سند است خط و قباله را هم در قدیم چک می‌خواندند. چنانکه ابن یمین

و خاقانی گفته‌اند.

نوشت قاضی تقدیر بر صحیفه دهر امارت همه روی زمین به نام تو چک

تا چک عافیت از حاجا بستانید خط بیزاری آسایش و خود باز دهید

فردوسی نیز می‌گوید:

۱- فرهنگ معین، ج ۱، ص ۱۲۹۹، ج هفتم، انتشارات امیرکبیر.

۲- فرهنگ دهخدا، ج ۱۴، ص ۲۵۹ - فرهنگ عمید، انتشارات امیرکبیر تهران ۱۳۷۶ - برهان قاطع به اهتمام دکتر محمد معین، انتشارات امیرکبیر، ص ۳۸۷.

۳- رضا عزیزپور و غلامرضا دوست طلب، راهنمای طرح دعاوی چک، ص ۱، انتشارات شیخ صفی‌الدین به نقل از صاحب المنجد.

۴- مبسوط ترمینولوژی، ج ۲، ص ۱۵۹۶ شماره ۵۸۲۴ چاپ اول ۱۳۷۸ انتشارات گنج دانش - دانشنامه حقوقی ج اول شماره ۲۷۷ و ۲۵۳ ج ۳ شماره ۳۶- ج ۵ شماره ۲۶۷ به نقل از مبسوط جلد پنجم.

زهیتال تا پیش رود ترک به بهرام بخشید و بنوشت چک

به قیصر سپارم همه یک به یک از این پس نوشته فرستم و چک

در صفحه ۴۰۵ فرهنگ عمید نیز چنین آمده است: چک cheque، حواله، نوشته‌ای است که کسی به وسیله آن پولی که در بانک یا در نزد صراف دارد را بگیرد یا به کسی حواله بدهد. این کلمه در کتابهای قدیم فارسی نیز به معنای قباله، حجت، منشور، عهدنامه و برات به کار رفته، چک هم گفته شده است.^(۱) چنانکه معزی می‌گوید:

آن بزرگان گر شوندی زنده در ایام او چک دهندی پیش او بر بندگی و چاکری

مبحث دوم: تاریخچه و دورنمای قانونگذاری چک:

هر چند آنان که چک را کلمه‌ای فارسی میدانند بر این مدعا دلیلی ارائه نداده‌اند^(۲) با اینحال چک از قدمت تاریخی زیادی برخوردار نیست. سابقه استفاده از چک به شکل فعلی به روایات مختلفی به این شرح است که چک برای اولین بار به سال ۱۳۷۴ میلادی در شهرهای ایتالیا متداول گشت و از ایتالیا به انگلستان و آتازونی «ایالات متحده امریکا» و فرانسه رفته است و کلمه چک کلمه‌ای است انگلیسی که بعداً وارد فرهنگ و زبان فرانسه شده است.^(۳)

در انگلستان، چک در شکل فعلی خود احتمالاً در قرن شانزدهم نیز وجود داشته است ولی واقعیت اینست که چک قدمت تاریخی زیادی ندارد و ابتدا در قرن هفدهم در انگلستان مورد استفاده قرار گرفته است.^(۴) هر چند برخی از علمای حقوق سابقه تاریخی چک را از یونان باستان

۱- ر.ک، سیدعلی اصغر نبوی رضوی، بررسی قانون چک، ص ۲۱، چال اول ۱۳۷۰، شرکت انتشارات جهان معاصر.

۲- زک: دکتر محمود عرفانی، حقوق تجارت، ج ۱ ص ۲۵۱، انتشارات جهاد دانشگاهی ۱۳۶۷.

۳- رضا عزیزپور و غلامرضا دوست طلب - راهنمای طرح دعاوی چک ص ۴ سال ۱۳۷۷ نشر شیخ صفی‌الدین به نقل از میرمحمد صادقی - دکتر حسین - پلی کیپی درس جزای اختصاص سال ۶۷ و ۶۸ انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

۴- دکتر ربیعا اسکینی حقوق تجارت (اسناد تجاری) چاپ اول، انتشارات سمت ص ۲۰۰ - رضا عزیز پور همان منبع ص ۴

میدانند که در یونان باستان نیز احتمالاً وجود داشته^(۱) با اینحال ابتدا در قرن هفدهم در انگلستان مورد استفاده قرار گرفته است. وجه تسمیه آن نیز این است که در زبان انگلیسی چک (check) به مفهوم بازرسی و بررسی است. از آنجا که بانکها برای پرداخت وجه مندرج در سند، موجودی محیل را نزد خود بازرسی و بررسی می‌کنند، این سند، چک نامیده شده است. حقوق انگلستان که چک را «براتی به رؤیت که بر روی بانکداری صادر شده باشد» تلقی میکرد، ابتدا مقررات راجع به چک را در قانون موسوم به «قانون بروات» (مورخ ۱۸۸۲) و سپس در قانونی به نام «قانون چکها» (مورخ ۱۹۵۷)، تدوین کرد. این قانون بر قانونگذار ایالات متحده تأثیر فراوان گذاشته و مبنای قانون موسوم به «قانون اسناد قابل انتقال» این کشور قرار گرفته است.^(۲)

در فرانسه چک به تقلید از انگلستان و به موجب قانون ۱۴ ژوئن ۱۸۶۵ به کار گرفته شد. برابر این قانون صدور چک و آثار و احکام آن تابع مقررات خاص گردید و صادر کنندگان چک و ظهرنویسان و دارندگان چک و بانکهای محال علیه موظف به رعایت مقررات و نظامات خاصی شده‌اند که تا قبل از تصویب قانون مذکور به فرض این که کم و بیش مسئولیت محیل و محتال و محال علیه برحسب قانون مدنی مشخص بوده ولی اشخاص ذینفع تابع قواعد و مقررات ویژه نبوده‌اند و تصویب این قانون را در واقع می‌توان سرآغاز ترقی اقتصادی و رسمیت صدور چک و قانونی شدن آن در کشورهای اروپایی و نشانگر رشد اقتصادی جامعه فرانسه و تعالی بازرگانی و بانکداری دانست و این وضع ادامه یافت تا این که به لحاظ گسترش بازرگانی در سطح کشورها از یک طرف و گسترش آن بین دولتها در سطح جامعه بین‌المللی از طرف دیگر، در اوایل قرن بیستم میلادی موارد استفاده از چک به عنوان سند پرداخت و دریافت که به سهولت انجام می‌شده و اخذ

۱- دکتر حسین میرمحمد صادقی همان منبع ص ۶۷ و ۶۸.

۲- دکتر ربیعا اسکینی، همان منبع ص ۲۰۰ و ۲۰۱.

چک و وصول وجه آن نسبت به حوالجات سابق آسانتر بوده است، رواج کلی یافت. هر چند قوانین و مقررات و رویه بانکها در سطح جهانی، در خصوص موضوع چک، اختلافات عمیق و اساسی با یکدیگر ندارند، با این وجود، تلاش در زمینه ایجاد وحدت حقوقی از نیمه دوم قرن نوزدهم آغاز شد و فکر وضع قانون متحدالشکلی در مورد حقوق چک به منصفه ظهور رسید. در این راستا برای اولین بار در سال ۱۹۱۰ اتحادیه حقوق بین الملل در لندن قواعد متحدالشکلی را راجع به چک تنظیم و ارائه نمود سپس در سال ۱۹۲۱، کنفرانس دیپلماتیک لاهه، ابتکار تصویب مقرراتی را در زمینه وحدت حقوقی چک در دست گرفت. جنگ جهانی اول مانع از تنظیم یک پیمان چند جانبه بین المللی در این مورد گردید. پس از جنگ، کنفرانس ژنو در چهارچوب جامعه ملل توفیق تهیه و تنظیم پیمانی را یافت، که به نام «پیمان مربوط به قانون متحدالشکل ژنو» در تاریخ ۱۹ مارس ۱۹۳۱ به امضای نمایندگان دول شرکت کننده در کنفرانس رسید.^(۱) ابتکار جامعه ملل در برگزاری کنفرانسهای بین المللی نظیر کنفرانس مذکور منجر به تصویب سه قرارداد به شرح ذیل شد:

۱- قرارداد بین المللی مربوط به قانون متحدالشکل کردن چک

۲- قرارداد بین المللی مربوط به حل تعارض قوانین راجع به چک

۳- قرارداد بین المللی مربوط به حق تمسک چک

با تصویب اکثر کشورهای شرکت کننده و الحاق به آن، قوانین مربوط به چک بصورت واحد و متحدالشکل درآمده است.^(۲) اگرچه برخی از کشورها نظیر ایران این کنوانسیون را امضاء نکرده اند ولی برخی از آنها تلاش کرده اند که با الهام از قانون متحدالشکل ژنو یا کنوانسیون ۱۹۱۳

۱- دکتر بهروز اخلاقی، چک در قلمرو حقوق تجارت بین الملل، مجله حقوقی دفتر خدمات حقوق بین الملل شماره ۱۳ ص ۱۱ و ۱۲

۲- دکتر کاظم رضوی شیوا، مطالعه تطبیقی گردش چک، ص ۷۲ انتشارات بی نا، چاپ اول ۱۳۴۸ - دکتر ربیعا اسکینی همان منبع ص ۲۰۲ و ۲۰۳

لايه، قوانين داخلي خود را با آنها هماهنگ سازند.^(۱)

البته، كشورهايي كه به كنوانسيون ملحق شده‌اند و يا از آن الهام گرفته‌اند، مقررات آن را به طور يكسان نپذيرفته‌اند، بلكه همانطور كه در مقدمه توجيهي^(۲) كنوانسيونهاي ژنو مربوط به چك آمده است^(۳): «اولاً تعدادي از دولتهاي ملحق شده، رزروهاي اجازه داده شده را اعمال کرده‌اند؛ به نحوي كه در بسياري موضوعات مقررات متفاوت اتخاذ شده است، ثانياً در پاره‌اي موارد - البته به طور محدود - با وجود دقتي كه در ترجمه به عمل آمده، اختلاف زبان در كشورهايي كه زبان آنها زبان كنوانسيون نبوده، تفاوتهايي را موجب گرديده است؛ ثالثاً رويه قضايي كشورهايي كه قانون يكنواخت را پذيرفته‌اند، تفسيرى منطبق با روح قانون ايجاد نكرده است».

در ايران، پس از انقلاب مشروطيت كه اولين بار اسناد تجارتي تابع مقررات قانوني قرار گرفت نخستين قانون راجع به اين قبيل اسناد در تاريخ نهم جمادى الاولى سال ۱۳۲۸ به تصويب رسيد و اين قانون خود بموجب قانون ۲۶ جمادى الثاني سال ۱۳۲۹ اصلاح گرديده نامي از چك بالصراحه نيآمده است.^(۴) و بنظر چنين ميرسد كه نخستين بار بموجب قانون تجارت مصوب ۱۳ ارديبهشت ماه ۱۳۱۱ مقرراتي درباره آن وضع شده است.^(۵)

چك از جمله جمع معدود اسناد تجاري بمعني خاص است كه پس از قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ چندين بار دچار تغيير و تحولات اساسي شده است. اين تغيير و تحولات معلول اهميت تجاري - اقتصادي چك و رواج روزافزون آن ميان تجار و طبقات مختلف مردم از جمله كارمندان

۱- دكتور ريبيعا اسكيني همان منبع ص ۲۰۳ - علي اعتمادى خياوى، پايان نامه كارشناسي ارشد تحت عنوان چك بي محل ص ۱۲.

۲- رك: مجله حقوقى؛ ش ۱۳، بخش اسناد بين‌المللى.

۳- دكتور ريبيعا اسكيني همان منبع ص ۲۰۴.

۴- دكتور بهروز اخلاقي، تقريرات درس حقوق تجارت ۳- دانشكده حقوق و علوم سياسى دانشگاه تهران ص ۲۳۰.

۵- دكتور ريبيعا اسكيني همان منبع ص ۲۰۱ - دكتور بهروز اخلاقي همان منبع ص ۲۳۰.

و کارگران و کسبه بوده است.^(۱) هدف قانونگذار تجاوت از وضع مقررات جدید در مورد این سند تجاری، افزایش ارزش و اعتبار آن و تقویت حسن اعتماد عمومی مردم درباره چک بوده است.^(۲) بر این اساس علاوه بر مزایای قانونی مربوط به اسناد تجاری که شامل چک نیز میشود، قانونگذار در وهله نخست، کوشش بعمل آورد تا چک را مشمول مقررات کیفری نیز قرار دهد. مقررات جزائی مندرج در بندهای الف و ب ماده ۲۳۸ مکرر قانون کیفر عمومی سابق مصوب هشتم فروردین ماه ۱۳۱۲ که صدور چک بی محل را از مصادیق جرم کلاهبرداری محسوب مینمود حکایت از این امر دارد.

قوانین دیگری نیز در مورد چک وضع شد که هر بار، برحسب زمان، چهره چک را دگرگون کرده‌اند. برای مثال، قانون چک بلامحل مصوب بیست و هفتم آبان ۱۳۳۱ که ۱۲ ماده و ۵ تبصره داشت، چکهای صادره عهده بانک ملی ایران و بانک و مؤسسات اعتباری مجاز از طرف دولت را در حکم اسناد لازم الاجرا محسوب میکرد و علاوه بر مزایای ناشی از حق شکایت کیفری و مدنی، به دارندگان امکان میداد که اگر چک به علت نبودن محل و یا به هر علت دیگری که مربوط به صادر کننده است، پرداخت نشود، وجه چک را با توجه به قوانین و آیین نامه‌های مربوط به اسناد رسمی وصول کند. قانون چک بی محل مصوب ۱۳۳۱، پس از مدتی، بعلت افزایش چشمگیر صدور چکهای بلامحل و گردش چک در قلمرو تجارت و فعالیت‌های عادی مردم، امکان پاسخگوئی به مسائل مطروح را نیافت. از اینرو از طرف کمیسیون مشترک مجلسین ملغی گردید و وضع چک از لحاظ حقوقی و جزائی بصورت قبل از تصویب قانون مذکور بازگشت نمود و رواج بی اعتباری روزافزون چک و عدم اعتماد مردم به آن از یک سو و نارسائی مقررات حاکم و رویه

۱- دکتر بهروز اخلاقی همان منبع ص ۲۳۱

۲- دکتر کاظم شیوا رضوی، منبع یاد شده، ص ۶۲ ببعد